

Verzija ažurirana 26. marta 2020. godine

FIP ZDRAVSTVENI SAVET

**COVID-19:
ČESTO POSTAVLJANA PITANJA I RAZBIJANJE
MITOVA**

COVID-19: ČESTO POSTAVLJANA PITANJA I RAZBIJANJE MITOVA

FIP će ažurirati trenutnu verziju vodiča kada budu dostupne nove informacije.

Sadržaj

Svrha ovog dokumenta	3
Odgovori na često postavljana pitanja od strane građana i pacijenata	3
Šta je novi koronavirus?	3
Koji je izvor SARS-CoV-2 virusa?	3
Kako se virus širi?	4
Može li se COVID-19 preneti sa osobe koja nema simptome?	4
Može li trudnica preneti virus na fetus?	4
Može li se virus preneti sa majke na dete u toku dojenja?	4
Da li je virus SARS-CoV-2 isti kao MERS-CoV ili SARS virus?	4
Imam temperaturu i kašalj. Da li to može biti novi koronavirus?	5
Šta mogu da učinim da se zaštitim od infekcije?	5
Postoji li poseban lek za prevenciju ili lečenje COVID-19?	5
Da li vakcina protiv pneumonije štiti i od COVID-19?	5
Da li su antibiotici efikasni u lečenju COVID-19?	5
Treba li prekinuti terapiju ACEi ili ARB, zbog povećanog rizika od ozbiljnije forme COVID-19?	6
Da li je bezbedno primenjivati nesteroidne antiinflamatorne lekove (NSAIL), uključujući ibuprofen, za snižavanje temperature ili otklanjanje bola kod pacijenata sa COVID-19?	6
Može li virus mutirati pre nego što se otkrije neki lek ili vakcina?	6
Mogu li multivitamini ili sredstva za jačanje imuniteta pomoći u zaštiti od virusa?	7
Mogu li se ljudi koji su se oporavili od COVID-19 opet inficirati?	7
Hoće li se COVID-19 spontano povući kad dođe toplije vreme?	7
Da li je bezbedno primiti pismo ili pošiljku iz regiona gde je registrovan COVID-19?	7
Može li se COVID-19 preneti ujedom komarca?	7
Da li su maske efikasne u zaštiti od infekcije?	7
Da li je nošenje rukavica od gume ili lateksa na javnim mestima efikasno u prevenciji infekcije koronavirusom?	8
Zašto neki inficirani pacijenti dobijaju negativne rezultate korišćenjem testova?	8
Bio(la) sam u području zahvaćenom virusom i imam dijareju. Može li to biti COVID-19?	8
Mogu li kućni ljubimci prenositi infekciju COVID-19?	8
Putovao(la) sam u zemlju sa velikim brojem slučajeva COVID-19. Šta treba da uradim?	8

Koliko su efikasni termalni skeneri u detekciji ljudi inficiranih novim koronavirusom?	8
Razbijanje mitova	9
COVID-19 pogađa samo stare osobe ili osobe sa prisutnim drugim oboljenjima	9
Trebalo izbjegavati kontakt sa ljudima iz zemalja pogođenim virusom dok ne saznamo više o samoj bolesti	9
Ovaj virus je napravljen u laboratoriji	9
Beli luk može da prevenira COVID-19	9
Dim i gas iz vatrometa i petardi može da prevenira COVID-19	9
Prskanjem alkohola ili preparata na bazi hlora preko celog tela može da se ubije novi koronavirus	9
Nanošenje ulja od susama sprečava ulazak virusa u telo	9
Konzumiranje infuza od semena anisa može pomoći u prevenciji COVID-19	9
Bibliografija	11
Validnost	13
Zahvalnica	13

Svrha ovog dokumenta

Počev od decembra 2019. godine epidemija novog humanog koronavirusa proširila se na mnoge zemlje i prouzrokovala hiljade zaraženih i smrtnih slučajeva. COVID-19 je bolest izazvana novim virusom SARS-CoV-2. Kod većine zaraženih ispoljavaju se samo blagi respiratorni simptomi koji nestaju sami od sebe, ali kod nekih ljudi razvija se teža bolest, poput upale pluća. Virus se prenosi kontaktom sa zaraženom osobom ili preko kapljica poreklom iz respiratornog trakta, kada zaražena osoba kašlje ili kine. Povećan rizik od infekcije postoji ukoliko ste bili u području zahvaćenom ovim virusom, ili ako ste bili u bliskom kontaktu sa osobom zaraženom novim koronavirusom. Takođe, rizik je povećan ukoliko već patite od komorbiditeta.

Svrha ovog dokumenta je da pruži relevantne informacije i smernice o epidemiji koronavirusa - posebno novom koronavirusu SARS-CoV-2 i bolestima koje izaziva, COVID-19 - za farmaceute i zaposlene u apotekama, kako u kontekstu zdravstvene zaštite na primarnom nivou (tj. apoteka otvorenog tipa, odnosno apoteka na primarnom nivou zdravstvene zaštite) i bolničkih apoteka, tako i za farmaceute koji rade kao klinički biolozi u laboratorijama za medicinsku analizu, i ponudi skup referenci u kojima se mogu naći dodatne informacije.

Infekcije koronavirusom se mogu sprečiti i epidemija se može zaustaviti aktivnim angažmanom regulatornih tela, zdravstvenih radnika, medija i zajednice. To je pokazano tokom pređašnjih epidemija izazvanih koronavirusima, kao što je to bilo 2003. godine sa SARS-CoV (koronavirus koji izaziva teški akutni respiratorni sindrom, eng. *Severe Acute Respiratory Syndrome Coronavirus*) ili 2012. godine sa MERS-CoV (koronavirus koji izaziva respiratorni sindrom, prvobitno zabeležen na Bliskom Istoku, eng. *Middle East Respiratory Syndrome Coronavirus*). Ovaj dokument ima za cilj da pomogne farmaceutima i zaposlenima u apoteci, u sprečavanju širenja bolesti i doprinosi njenom efikasnom upravljanju u zdravstvenom sistemu.

Odgovori na često postavljana pitanja od strane građana i pacijenata

Šta je novi koronavirus?

Novi virus korone nije bio prethodno identifikovan. SARS-CoV-2 nije isti kao ostali [koronavirusi koji uobičajeno cirkulišu među ljudima](#) i izazivaju blaga stanja, poput obične prehlade. Dijagnoza prisustva koronavirusa 229E, NL63, OC43, ili HKU1 nije isto što i SARS-CoV-2 dijagnoza. U pitanju su različiti virusi, zbog čega pacijenti sa SARS-CoV- virusom zahtevaju drugačiju evaluaciju i zdravstvenu zaštitu od strane zdravstvenih radnika. (Centers for Disease Control and Prevention, 2020)

Koji je izvor SARS-CoV-2 virusa?

Stručnjaci iz oblasti javnog zdravlja i njihovi saradnici predano rade na identifikaciji izvora novog virusa SARS-CoV-2. Koronavirusi predstavljaju veliku familiju virusa, od kojih neki izazivaju oboljenja kod ljudi, dok drugi cirkulišu među životinjama, uključujući kamile, mačke i slepe miševе. U toku je analiza genetskog materijala virusa, kako bi se odredio specifičan izvor virusa. Na osnovu rezultata ovih istraživanja i sličnosti između SARS-Cov-2 virusa sa drugim koronavirusima prisutnim u određenim vrstama slepih miševa, ova vrsta za sada predstavlja suspektni izvor. Virus koji izaziva teški akutni respiratorni sindrom (eng. *Severe Acute Respiratory Syndrome*, SARS), takođe je koronavirus koji je sa cibetke (male životinje slične mački) prešao na ljude, dok je bliskoistočni respiratorni sindrom (eng. *Middle East Respiratory Syndrome*, MERS) izazvan virusom koji je potekao od kamila. (Centers for Disease Control and Prevention, 2020)

Kako se virus širi?

Iako je virus verovatno potekao od životinja, sada se prenosi sa jedne na drugu osobu. Najčešće, prenosi se u bliskom kontaktu ljudi (oko 1,8 metara) i najvećim delom putem kapljica koje nastaju kada inficirana osoba kašlje ili kija, slično načinu prenošenja gripa ili ostalih respiratornih patogena. Nastale kapljice mogu da dođu u direktan kontakt sa ustima, nosom ili očima bliske osobe, ili mogu biti udahnute u pluća. Do infekcije može doći i ukoliko osoba dotakne površinu na kojoj se nalazi virus i potom dodirne oči, nos ili usta.

Može li se COVID-19 preneti sa osobe koja nema simptome?

Poznato je da može doći do transmisije SARS-CoV-2 sa asimptomatične osobe (ili osobe u toku inkubacionog perioda). Međutim, nepoznata je zastupljenost ovog načina prenosa. Da bi se dobili takvi podaci potrebno je vršiti opsežna serološka testiranja, kako bi se identifikovali slučajevi bez simptoma i tako upotpunila epidemiološka analiza podataka. (McIntosh, UpToDate Coronavirus disease 2019 (COVID-19): Transmission, 2020)

Može li trudnica preneti virus na fetus?

Informacije o COVID-19 virusu tokom trudnoće su veoma ograničene. Intrauterina ili perinatalna transmisija nije potvrđena do sada. U dva objavljena izveštaja sa uključenih 18 trudnica sa suspektnom ili potvrđenom COVID-19 pneumonijom, nije bilo laboratorijskih dokaza o prenosu virusa na novorođenče. Međutim, dokumentovana su dva slučaja infekcije kod novorođenčadi. U jednom slučaju dijagnoza je postavljena 17. dana života nakon bliskog kontakta sa majkom i babicom, pri čemu su obe bile inficirane virusom. Drugi slučaj je dijagnostikovao 36 sati nakon rođenja, izvor i vreme transmisije su nejasni. (McIntosh, Coronavirus disease 2019 (COVID-19) -Special situation: Pregnant women, 2020)

Može li se virus preneti sa majke na dete u toku dojenja?

U ograničenim studijama na ženama sa COVID-19 i infekcijom drugim koronavirusom (SARS-CoV), virus nije bio detektovan u majčinom mleku. Međutim, i dalje se ne zna da li majke sa COVID-19 mogu preneti virus putem mleka. Majčino mleko obezbeđuje zaštitu protiv mnogih bolesti. Retki su izuzeci kada se dojenje ili ishrana majčinim mlekom ne preporučuje. CDC ne navodi poseban vodič za dojenje tokom infekcije virusima sličnim SARS-CoV ili MERS-CoV, koji takođe predstavljaju koronavirus. U situacijama sličnim COVID-19, CDC preporučuje da majka koja ima grip nastavi sa dojenjem ili izmlazanjem mleka, uz primenu mera za sprečavanje prenosa virusa na odojče. Kako se očekuje niska stopa prenosa respiratornih virusa putem majčinog mleka, SZO navodi da majke sa COVID-19 mogu da doje. (Academy of Breastfeeding Medicine, 2020)

Da li je virus SARS-CoV-2 isti kao MERS-CoV ili SARS virus?

Ne. Koronavirusi predstavljaju veliku familiju virusa, pri čemu neki izazivaju bolesti kod ljudi, dok se drugi kreću među životinjama, kao što su kamile, mačke i slepi miševi. Novi virus SARS-CoV-2 nije isti kao koronavirusi koji izazivaju MERS ili SARS. Međutim, analizom genetskog materijala novog SARS-Cov-2 virusa pokazano je da je nastao od virusa koji je dovodio do SARS (SARS-CoV). U toku su dalja istraživanja kako bismo saznali više o ovom virusu. Očekuje se dosta novih informacija na ovu temu, tako da će i ovaj segment biti ažuriran čim budu dostupni novi podaci. (Centers for Disease Control and Prevention, 2020)

Imam temperaturu i kašalj. Da li to može biti novi koronavirus?

Ukoliko ste bili u bliskom kontaktu sa potvrđenim slučajem COVID-19, može biti da je u pitanju novi koronavirus, i zbog toga treba da budete dalje praćeni i po potrebi testirani. Simptomi COVID-19 nisu specifični za ovu bolest i mogu biti vrlo slični simptomima sezonskog gripa (influenca) ili drugih stanja. Ipak, ukoliko osetite bilo koji od ovih simptoma, savetuje se da ostanete u kući u samoizolaciji i da pratite instrukcije nacionalnih zdravstvenih institucija. Ukoliko ste stariji od 65 godina ili imate druge bolesti poput oboljenja kardiovaskularnog, respiratornog sistema, karcinom ili neka druga oboljenja (urođena ili stečena) koji mogu ugroziti Vaš imuni odgovor, možete biti pod povećanim rizikom od razvoja težih formi bolesti COVID-19, i zbog toga se savetuje da potražite adekvatnu medicinsku pomoć.

Šta mogu da učinim da se zaštitim od infekcije?

Treba primenjivati uobičajene higijenske mere za sprečavanje širenja infekcije: redovno pranje ruku, pokrivanje usta i nosa prilikom kihanja i kašljanja savijenim laktom ili papirnom maramicom za jednokratnu upotrebu, kao i dobru termičku obradu mesa i jaja. Izbegavajte bliski kontakt sa osobama koje imaju simptome ili pokazuju znake respiratornog oboljenja kao što su kašljanje ili kihanje. (Royal Pharmaceutical Society, 2020)

Postoji li poseban lek za prevenciju ili lečenje COVID-19?

Do sada, ne postoji specifičan lek preporučen za prevenciju ili lečenje COVID-19. Međutim, pacijenti sa infekcijom treba da primaju adekvatnu terapiju za otklanjanje ili ublažavanje simptoma, dok pacijenti sa težim formama bolesti dobijaju optimizovanu suportivnu negu. Istraživanja određenih specifičnih terapijskih intervencija su u toku, i njihova efikasnost biće testirana kroz klinička istraživanja. SZO pruža podršku velikom broju partnera i ubrzava proces istraživanja. (World Health Organization, 2020)

Navedene mere u nastavku ne preporučuju se za COVID-19, jer nisu efikasne u zaštiti ljudi od ovog virusa ili čak mogu biti štetne:

- Uzimanje vitamina C;
- Korišćenje tradicionalnih biljnih čajeva;
- Istovremeno nošenje većeg broja maski (u više slojeva) kako bi se povećala zaštita;
- Samomedikacija antibioticima;
- Primena metoda alternativne medicine bez odgovarajućih dokaza o efikasnosti.

U svakom slučaju, ukoliko imate temperaturu, kašalj ili otežano disanje, potražite odmah medicinsku pomoć, kako ne biste razvili težak oblik infekcije. U toku razgovora obavezno obavestite zdravstvenog radnika o tome da li ste nedavno putovali.

Da li vakcina protiv pneumonije štiti i od COVID-19?

Ne. Vakcine protiv pneumonije, kao što je vakcina protiv pneumokoka ili gripa (*Haemophilus influenzae* tip B), ne pružaju zaštitu od COVID-19. Virus je nov i različit i zbog toga zahteva razvoj sopstvene vakcine, na čemu rade naučnici uz podršku SZO. Iako vakcine protiv pneumokoka ili gripa nisu efikasne protiv COVID-19, vakcinacija protiv respiratornih oboljenja se preporučuje u zaštiti Vašeg zdravlja. (World Health Organization, 2020)

Da li su antibiotici efikasni u lečenju COVID-19?

Ne, antibiotici ne deluju na viruse, već samo na bakterije. Kako je COVID-19 izazvan virusom, antibiotici se ne koriste kao osnovna terapija u prevenciji ili lečenju. Međutim, ukoliko je pacijent primljen u bolnicu sa dijagnozom COVID-19, moguće je da će primati antibiotsku terapiju, ukoliko je istovremeno prisutna bakterijska infekcija. (World Health Organization, 2020)

Treba li prekinuti terapiju ACEi ili ARB, zbog povećang rizika od ozbiljnije forme COVID-19?

Nema dokaza koji bi potkrepili tvrdnju da primena ACEi ili ARB može predisponirati pacijenta za pojavu neželjenih ishoda u slučaju infekcije virusom i oboljevanja od COVID-19. Veći broj različitih profesionalnih, stručnih udruženja zastupaju stav da pacijenti treba da nastave sa primenom ovih lekova, osim ukoliko nije drugačije naloženo od strane medicinskog tima. (British Cardiovascular Society and British Society for Heart Failure, 2020)

Da li je bezbedno primenjivati nesteroidne antiinflamatorne lekove (NSAIL), uključujući ibuprofen, za snižavanje temperature ili otklanjanje bola kod pacijenata sa COVID-19?

Trenutno nema pouzdanih dokaza koji bi doveli u direktnu vezu primenu NSAIL (uključujući ibuprofen) i povećan rizik od infekcije ili ozbiljnost bolesti. (European Medicines Agency, 2020)

Može li virus mutirati pre nego što se otkrije neki lek ili vakcina?

Da. Tačnije, izgleda da je virus već mutirao do sada, dajući barem dva različita soja. Populaciona genetička analiza 103 SARS-CoV-2 genoma ukazala je na činjenicu da su se ovi virusi razvili u dva glavna tipa (označeni kao L i S). Iako L tip (~70%) ima veću zastupljenost od S tipa (~30%), S tip je identifikovan kao stariji, odnosno kao početna verzija koja je prešla sa životinja na ljude. (Xiaolu Tang, 2020)

Iako su oba tipa značajna za trenutnu pandemiju, veća prevalenca L tipa ukazuje da je agresivniji. Svakako, treba imati na umu da virusi mutiraju stalno, a nastale mutacije ne vode nužno do težih formi bolesti ili povećane stope transmisije. Suštinski, razlike između S i L tipa novog koronavirusa su tako male, da ih naučnici često ni ne klasifikuju kao odvojene sojeve. S obzirom na to da veći broj istraživačkih grupa širom sveta istovremeno radi na razvoju vakcine, veoma je važan podatak o tačnom broju sojeva (ili tipova) virusa, jer bi nova vakcina trebalo da cilja određene karakteristike prisutne u svim poznatim sojevima ili tipovima, kako bi bila efikasna. Pozitivna strana je da mnoge identifikovane genetičke razlike između ovih sojeva ne utiču značajno na produkciju proteina, što znači da ne bi trebalo da bude značajnih razlika u načinu kako virus ulazi i funkcioniše u ćelijama domaćina, kao ni u simptomima do kojih dovodi. (Technology.org, 2020)

Mogu li multivitamini ili sredstva za jačanje imuniteta pomoći u zaštiti od virusa?

Nema dokaza da bi nešto od ovoga moglo značajno poboljšati imunitet. Iako je tačno da naši fiziološki procesi u organizmu zahtevaju vitamine i minerale (kao što su vitamin A, vitamin C i cink) za normalno odvijanje, primena većih doza nije pokazala da dovodi do boljeg funkcionisanja sistema.

Svaki deo organizma, uključujući i imuni sistem, funkcioniše bolje ukoliko je zaštićen od napada/ometaća iz spoljašnje sredine i ukoliko primenjujemo strategije zdravog življenja, kao što su:

- Prestanak pušenja;
- Konzumacija veće količine voća i povrća;
- Redovno vežbanje;
- Održavanje optimalne telesne mase;
- Izbegavanje alkohola, ili konzumacija u ograničenoj meri;
- Dovoljno sna;
- Sprovođenje mera za suzbijanje infekcije, kao što su često pranje ruku i dobra termička obrada mesa;
- Smanjenje stresa. (Harvard Medical School, 2014)

Mogu li se ljudi koji su se oporavili od COVID-19 opet inficirati?

Imuni odgovor na COVID-19 nije još u potpunosti razjašnjen. Za pacijente sa MERS-CoV nije verovatno da se mogu opet inficirati neposredno nakon ozdravljenja, ali se ne zna da li se slična imunska zaštita može očekivati i kod pacijenata sa COVID-19. (Centers for Disease Control and Prevention, 2020)

Hoće li se COVID-19 spontano povući kad dođe toplije vreme?

Za novi koronavirus SARS-CoV-2 može se očekivati smanjenje transmisije, kao i drugi beta koronavirusi, donekle efikasnije se prenosi u zimskom periodu, nego letnjem, iako tačan mehanizam nije poznat. Međutim, očekuje se da će promena koja se očekuje pri toplijem vremenu biti samo umerenog obima, i nedovoljna da zaustavi transmisiju virusa. Analogno sa pandemijom gripa, očekuje se da će SARS-CoV-2, kao nov virus kojem su ljudi izloženi, dovesti do manje otpornosti i da će se lakše prenositi čak i van zimskog perioda. Promena godišnjih doba i školski raspust mogu pomoći, ali nije za očekivati da će doći do spontanog prestanka širenja. Za donošenje urgentnih i efektivnih mera potrebno je definitivno ustanoviti da li su deca značajni prenosioci virusa. U tom slučaju, zatvaranje škola usporilo bi širenje virusa. (*Lipsitch, 2020*)

Da li je bezbedno primiti pismo ili pošiljku iz regiona gde je registrovan COVID-19?

Da. Mala je verovatnoća da inficirana osoba može da kontaminira komercijalnu robu, pa je i rizik od dobijanja virusa preko pošiljke koja je bila prenošena, transportovana i izložena različitim spoljašnjim uslovima i temperaturi nizak. (World Health Organization, 2020)

Može li se COVID-19 preneti ujedom komarca?

Ne. COVID-19 je izazvan respiratornim virusom koji se dominantno širi kapljičnim putem, prilikom kihanja ili kašljanja inficirane osobe, ili putem salive ili sekreta iz nosa inficirane osobe. Za sada ne postoji dokaz da bi komarci mogli da prenose virus. (World Health Organization, 2020)

Da li su maske efikasne u zaštiti od infekcije?

Nošenje medicinske maske je jedna od preventivnih mera za sprečavanje širenja određenih respiratornih bolesti, uključujući i COVID-19. Međutim, primena samo maski nije dovoljna da obezbedi dovoljan stepen zaštite i stoga je neophodno primenjivati i druge relevantne mere, kao što je adekvatna higijena ruku i druge mere u kontroli i prevenciji infekcije. (World Health Organization, 2020)

Da li je nošenje rukavica od gume ili lateksa na javnim mestima efikasno u prevenciji infekcije koronavirusom?

Ne. Redovno pranje golih ruku pruža bolju zaštitu od COVID-19 nego nošenje gumenih rukavica. I dalje možete kontaminirati rukavice virusom. Ako kasnije dotaknete lice (usta, nos ili oči), možete dobiti infekciju. (World Health Organization, 2020)

Zašto neki inficirani pacijenti dobijaju negativne rezultate korišćenjem testova?

Zbog toga što neki gotovi testovi (kitovi) nisu senzitivni kao drugi. Takođe, u zavisnosti od toga koliko dugo i koji broj ljudi je inficiran virusom, dijagnostičke tehnike koje su bazirane na lančanoj reakciji polimeraze (engl. *Polymerase Chain Reaction*, PCR) ili reverznoj transkripciji lančane reakcije polimeraze (RT-PCR) targetuju razičite delove virusnog genoma, nisu ekvivalentne.

Bio(la) sam u području zahvaćenom virusom i imam dijareju. Može li to biti COVID-19?

Najčešći simptomi COVID-19 su povišena temperatura, kašalj i kratak dah. Bolest se može manifestovati i blažim simptomima kao što su: blago povišena telesna temperatura, kašalj, malaksalost, rinoreja (curenje iz nosa), ili bol u grlu, bez upozoravajućih znakova, kao što su kratak dah, otežano disanje, ili povećana sekrecija u respiratornom traktu (npr. sputum ili hemoptizija-krv u sputumu), gastrointestinalni simptomi kao što su mučnina, povraćanje i/ili dijareja bez promena mentalnog statusa (npr. konfuzija, letargija). Ipak, ukoliko je prisutna samo dijareja, kao jedini simptom, malo je verovatno da je u pitanju COVID-19.

Mogu li kućni ljubimci prenositi infekciju COVID-19?

Na nema dokaza da životinje za pratnju ili kućni ljubimci kao što su mačke ili psi mogu biti inficirani COVID-19. Međutim, ruke treba uvek oprati sapunom i vodom nakon kontakta sa kućnim ljubimcima, pošto se tako možete zaštititi od bakterija kao što su E. coli ili salmonela koje se lako prenose sa kućnih ljubimaca na čoveka. (World Health Organization, 2020)

Putovao(la) sam u zemlju sa velikim brojem slučajeva COVID-19. Šta treba da uradim?

Najveći rizik od izlaganja COVID-19 imaju osobe koje su putovale u zemlje ili regione sa velikim brojem potvrđenih slučajeva COVID-19.

Ukoliko ste putovali u bilo koju od ovih zemalja u prethodnih 14 dana, treba da pratite pojavu simptoma i primenjujete mere socijalnog distanciranja – izbegavanje gužve ili okupljanja u manjem broju u zatvorenom prostoru, i održavati razmak od 1-2 metra između Vas i drugih ljudi kada ste na javnom mestu.

Ukoliko se pojave simptomi, morate odmah ići u samoizolaciju i potražiti medicinski savet/pomoć. Treba da pozovete lekara ili lokalni broj namenjen za takve pozive. Obavezno obavestite zdravstvenog radnika gde ste putovali. Ukoliko imate simptome, ne smete ići na posao, fakultet, školu, vrtić, teretane ili javna mesta, ne smete koristiti javni prevoz ili taksi vozila. Ukoliko budete išli u neku zdravstvenu ustanovu, nosite hirurške maske ukoliko su dostupne.

Koliko su efikasni termalni skeneri u detekciji ljudi inficiranih novim koronavirusom?

Skeneri telesne temperature su efikasni u otkrivanju osoba sa povišenom temperaturom usled infekcije novim koronavirusom. Međutim, oni ne mogu da detektuju osobe koje su inficirane ali nemaju još uvek povišenu temperaturu. Potvrđeno je da može da prođe između 2 i 10 dana dok ne dođe do porasta temperature kod inficiranih osoba. (World Health Organization, 2020)

Razbijanje mitova

COVID-19 pogađa samo stare osobe ili osobe sa prisutnim drugim oboljenjima

Osobe svih uzrasta mogu biti inficirane SARS-CoV-2 virusom i razviti COVID-19. Stariji ljudi, kao i oni sa prisutnim oboljenjima u anamnezi (kao što su astma, dijabetes, oboljenja srca) podložniji su razvoju teže forme bolesti usled virusa. Preporuke SZO glase da se svi ljudi, bez obzira na starost, štite od dobijanja virusa, primenom mera održavanja dobre higijene ruku i respiratorne higijene. (World Health Organization, 2020)

Treba izbegavati kontakt sa ljudima iz zemalja pogođenim virusom dok ne saznamo više o samoj bolesti

Treba izbegavati bliski kontakt sa svakom osobom koja je bila u kontaktu sa potvrđenim slučajem COVID-19 u prethodnih 14 dana, bez obzira na njihovu nacionalnost.

Ovaj virus je napravljen u laboratoriji

Naučnici iz različitih zemalja analizirali su genome izolovanih uzročnika (SARS-CoV-2) i publikovali naučne rezultate, koji zajednički potvrđuju da je ovaj novi koronavirus potekao iz živog sveta, kao i mnogi drugi patogeni. Teorije zavere jedino imaju za funkciju da stvaraju strah, glasine i predrasude koje mogu ometati saradnju na globalnom nivou u borbi protiv ovog virusa. (Charles Calisher, 2020)

Posebno, studije genoma snažno ukazuju da je novi koronavirus koji uzrokuje COVID-19 potekao sa vrste slepog miša, bez konkretnih eventualnih dokaza koji bi mogli da potvrde ideju da je virus nastao u laboratoriji. (Gregory, 2020) (Begley, 2020) (Shan-Lu Liu, 2020)

Beli luk može da prevenira COVID-19

Beli luk je zdrava namirnica koja ima određena antimikrobna svojstva. Međutim, nema dokaza iz trenutnih podataka pandemije da konzumacija belog luka može zaštititi ljude od razvoja COVID-19.

Dim i gas iz vatrometa i petardi može da prevenira COVID-19

Ne. Udisanje dima ili gasova koji se oslobađaju paljenjem vatrometa ili petardi je opasno i štetno i ne ubija virus koji uzrokuje COVID-19.

Prskanjem alkohola ili preparata na bazi hlora preko celog tela može da se ubije novi koronavirus

Ne. Nanošenje alkohola ili preparata na bazi hlora na celo telo neće ubiti viruse koji su već ušli u organizam. Prskanje takvih supstanci može biti štetno po odeću ili mukozne membrane (npr. oči, usta). I alkohol i preparati hlora mogu biti korisni za dezinfekciju površina, ali se moraju primenjivati prema navedenim uputstvima i preporukama. (World Health Organization, 2020)

Nanošenje ulja od susama sprečava ulazak virusa u telo

Ne. Susamovo ulje ne ubija SARS-CoV-2 virus. Postoji određeni broj hemijskih dezinficijensa koji uništavaju SARS-CoV-2 na površinama. To su dezinficijenci na bazi hlora (npr. natrijum-hipohlorit), etarski rastvarači, 75% etanol, peracetatna (persirčetna) kiselina i hloroform. Međutim, oni imaju vrlo malo ili čak nimalo uticaja na virus ukoliko se nanese na kožu ili ispod nosa. Naprotiv, može biti veoma opasno nanositi ove hemikalije na kožu.

Konzumiranje infuza od

Infuz pripremljen od semena anisa predstavlja napitak koji pomaže u hidrataciji

**semena anisa može
pomoći u prevenciji
COVID-19**

organizma. Međutim, na osnovu podataka iz aktuelne pandemije koronavirusom, nema dokaza da je primena ovog napitka zaštitila ljude od COVID-19.

Bibliografija

Academy of Breastfeeding Medicine. (2020, March 10). *ABM Statement on Coronavirus 2019 (COVID-19)*. Retrieved from <https://www.bfmed.org/abm-statement-coronavirus>

Begley, S. (2020, January 24). DNA sleuths read the coronavirus genome, tracing its origins and looking for dangerous mutations. *Stat News*. Retrieved from <https://www.statnews.com/2020/01/24/dna-sleuths-read-coronavirus-genome-tracing-origins-and-mutations/>

British Cardiovascular Society and British Society for Heart Failure. (2020, March 16). *Treatment of patients with ACEi or ARB in relation to COVID-19*. Retrieved from https://www.britishcardiosocietysociety.org/news/ACEi-or-ARB-and-COVID-19#.Xm_GR8MqGdQ.whatsapp

Centers for Disease Control and Prevention. (2020, March 12). *Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) - Frequently Asked Questions and Answers*. Retrieved from <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/faq.html>

Centers for Disease Control and Prevention. (2020, February 21). *Healthcare Professionals: Frequently Asked Questions and Answers*. Retrieved from <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/hcp/faq.html>

Charles Calisher, D. C. (2020, February 19). Statement in support of the scientists, public health professionals, and medical professionals of China combatting COVID-19. *The Lancet*, 395(10226), PE42-E43 . doi:[https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30418-9](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30418-9)

Chinese Pharmaceutical Association. (2020). *Coronavirus SARS-CoV-2 Infection: Expert Consensus on Guidance and Prevention Strategies for Hospital Pharmacists and the Pharmacy Workforce (2nd Edition)*. Beijing: Chinese Pharmaceutical Association.

European Medicines Agency. (2020, March 18). *EMA gives advice on the use of non-steroidal antiinflammatories for COVID-19 (press release)*. Retrieved from <https://www.ema.europa.eu/en/news/ema-gives-advice-use-non-steroidal-anti-inflammatories-covid-19>

Gregory, J. (2020, February 28). The coronavirus 'infodemic' is real. We rated the websites responsible for it. *Stat News*. Retrieved from <https://www.statnews.com/2020/02/28/websites-spreading-coronavirus-misinformation-infodemic/>

Harvard Medical School. (2014). *How to boost your immune system*. Retrieved from <https://www.health.harvard.edu/staying-healthy/how-to-boost-your-immune-system>

Lipsitch, M. (2020). *Seasonality of SARS-CoV-2: Will COVID-19 go away on its own in warmer weather?* (H. T. Health, Ed.) Retrieved from Center for Communicable Disease Dynamics: <https://ccdd.hsph.harvard.edu/will-covid-19-go-away-on-its-own-in-warmer-weather/>

McIntosh, K. (2020, March 13). Retrieved from UpToDate Coronavirus disease 2019 (COVID-19): Transmission: <https://www.uptodate.com/contents/coronavirus-disease-2019-covid-19>

McIntosh, K. (2020, March 13). *Coronavirus disease 2019 (COVID-19) - Special situation: Pregnant women*. (M. S. Hirsch, Editor) Retrieved from UpToDate: https://www.uptodate.com/contents/coronavirus-disease-2019-covid-19?search=covid%2019&source=search_result&selectedTitle=1~18&usage_type=default&display_rank=1#H2133052422

Neeltje van Doremalen, D. H.-S. (2020, March 17). Aerosol and Surface Stability of SARS-CoV-2 as Compared with SARS-CoV-1. *New England Journal of Medicine*. Retrieved from <https://www.nejm.org/doi/10.1056/NEJMc2004973>

Royal Pharmaceutical Society. (2020, January). *Wuhan novel coronavirus - Five key facts for pharmacy teams*. Retrieved from <https://www.rpharms.com/resources/pharmacy-guides/wuhan-novel-coronavirus>

Shan-Lu Liu, L. J. (2020). No credible evidence supporting claims of the laboratory engineering of SARS-CoV-2. *Emerging Microbes & Infections*, 9(1), 505-507. doi:10.1080/22221751.2020.1733440

Technology.org. (2020, March 9). *The Coronavirus has already Mutated into Two Different Types, Researchers Find*. Retrieved March 13, 2020, from <https://www.technology.org/2020/03/09/the-coronavirus-has-already-mutated-into-two-different-types-researchers-find/>

World Health Organization. (2020, April). *Guide to Local Production: WHO-recommended Handrub Formulations*. Retrieved from https://www.who.int/gpsc/5may/Guide_to_Local_Production.pdf

World Health Organization. (2020, January 28). *Advice on the use of masks in the community, during home care and in health care settings in the context of the novel coronavirus (2019-nCoV) outbreak*. Retrieved from [https://www.who.int/publications-detail/advice-on-the-use-of-masks-the-community-during-home-care-and-in-health-care-settings-in-the-context-of-the-novel-coronavirus-\(2019-ncov\)-outbreak](https://www.who.int/publications-detail/advice-on-the-use-of-masks-the-community-during-home-care-and-in-health-care-settings-in-the-context-of-the-novel-coronavirus-(2019-ncov)-outbreak)

World Health Organization. (2020, March). *Coronavirus disease (COVID-19) advice for the public*. Retrieved from <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/advice-for-public>

World Health Organization. (2020, March). *Coronavirus disease (COVID-19) advice for the public: Myth busters*. Retrieved from <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/advice-for-public/myth-busters>

Xiaolu Tang, C. W. (2020, March 3). On the origin and continuing evolution of SARS-CoV-2. *National Science Review*. doi:<https://doi.org/10.1093/nsr/nwaa036>

Validnost

Ovaj dokument je inicijalno pripremljen na osnovu opšte prihvaćenih dokaza objavljenih do 5.2.2020 godine. Ažuriran je u skladu sa nomenklaturom virusa i bolesti 12. februara 2020. godine, i ažuriran ponovo 26. marta 2020 godine prema novim dostupnim dokazima.

Izjava o odricanju odgovornosti

Ovaj dokument je zasnovan na dostupnim dokazima i preporukama uglednih organizacija kao što su Svetska zdravstvena organizacija, centara za kontrolu i prevenciju bolesti Sjedinjenih Američkih država i Evrope i drugima, kao što je citirano. Dostupna saznanja o COVID-19 menjaju se brzo, a sa tim se mogu promeniti i preporuke. Iako će se FIP truditi da ove smernice ažurira, preporučujemo da konsultujete internet stranice ovih organizacija i eventualno nove ažurirane dostupne dokaze.

Zahvalnica

FIP se zahvaljuje međunarodnom timu eksperata koji su sačinili ovaj dokument:

Predsedavajući: **Jane Dawson**, FPS – FIP Military and Emergency Pharmacy Section, New Zealand

Marwan Akel, Lebanese International University, Lebanon

Julien Fonsart, FIP Clinical Biology Section President, France

Scarlett Pong, Pharmaceutical Society of Hong Kong

Eduardo Savio, Uruguayan Association of Chemistry and Pharmacy, Uruguay

Lars-Åke Söderlund, FIP Community Pharmacy Section President, Sweden

Gonçalo Sousa Pinto, FIP Lead for Practice Development and Transformation

Jacqueline Surugue, FIP Vice President, Hospital Pharmacist, France

Zhao Rongsheng, Peking University Third Hospital, Pharmacy Department; Deputy Chairman of the Hospital Pharmacy Committee of Chinese Pharmaceutical Association; Deputy chairman of Committee of Evidence Based Pharmacy of the Chinese Pharmaceutical Association, China

*Ovaj dokument je sa engleskog jezika preveli su **Univerzitet u Beogradu – Farmaceutski fakultet i Farmaceutska komora Srbije**. U slučaju bilo kakvog odstupanja između ova dva teksta, treba dati prednost FIP originalnom dokumentu na engleskom jeziku. Autorska prava pripadaju FIP organizaciji.*

Preveli:

Ivana Tadić, Univerzitet u Beogradu – Farmaceutski fakultet, Srbija

Sandra Vezmar Kovačević, Univerzitet u Beogradu – Farmaceutski fakultet, Srbija

Valentina Marinković, Univerzitet u Beogradu – Farmaceutski fakultet, Srbija

Jelena Parojčić, Univerzitet u Beogradu – Farmaceutski fakultet, Srbija

Sofija Šesto, Univerzitet u Beogradu – Farmaceutski fakultet, Srbija

Milena Kovačević, Univerzitet u Beogradu – Farmaceutski fakultet, Srbija

Jovana Ilkić, Univerzitet u Beogradu – Farmaceutski fakultet, Srbija

Maša Roganović, Univerzitet u Beogradu – Farmaceutski fakultet, Srbija

Uroš Pecikoza, Univerzitet u Beogradu – Farmaceutski fakultet, Srbija

Dragana Rajković, Farmaceutska komora Srbije, Srbija

Internacionalna federacija farmaceuta
International Pharmaceutical Federation (FIP)
Andries Bickerweg 5
2517 JP The Hague
The Netherlands
Tel.: +31-70-3021970
Fax: +31-70-3021999
Email: fip@fip.org

www.fip.org/coronavirus

Prevod originalnog dokumenta izvršen je i sponzorisan od strane **“Univerziteta u Beogradu – Farmaceutskog fakulteta”** i **„Farmaceutske komore Srbije“**.

Univerzitet u Beogradu – Farmaceutski fakultet
Vojvode Stepe 450
11221 Beograd
Tel: +381 11 3951201
Fax: +381 11 3972840
Email: info@pharmacy.bg.ac.rs

<http://www.pharmacy.bg.ac.rs/>

Farmaceutska komora Srbije
Mutapova 25
11000 Beograd, Srbija
Tel: +381 (0) 11 324 31 44,
Fax: +381 (0) 11 324 67 95
E-mail: komora@farmkom.rs

<https://www.farmkom.rs/>

Ažurirano 26. marta 2020. godine

